

dokaj premišljeno pesniško aktivnostjo. Pozna v resnici malo motivov (v tej zbirki npr. še ljubezen, ki ima v nasprotju od prejšnje bogatejše podobe), zato je morda nujno, da tudi izraz ni takó raznolik kot bi pravzaprav lahko bil. Pesmi pa s svojo hoteno od-

vrnitvijo od sodobnosti tvegajo neodmevnost, ki se je sicer že bolj ali manj žal uresničila. Toda v primeri s knjižico *Sredi vrta je drevo* je ta zbirka z nekaterimi pesmimi na začetku nedvomno avtorjev napredek.

J. Horvat

GLOSA

TEHNOKRACIJA PROTI BIROKRACIJI

Med vestmi in poročili, ki prihajajo iz Sovjetske zveze, so si zadnja leta — zlasti po odstavitvi Hruščova — pridobila stalno in redno mesto poročila o procesih proti posameznim izobražencem in

— kot druga plat iste medalje — poročila o protestih posameznikov ali skupin izobražencev proti politiki sovjetskega vodstva. Zadnje čase skorajda ne mine mesec brez tovrstnih novic, ki od časa do časa razgibajo širšo mednarodno javnost, vse pogostejše pa gredo mimo nje brez posebnega odmeva, zgolj kot registracija nečesa že povsem vsakdanjega.

Vendar že samo količinsko kopičenje takih poročil povzroča pri nas in drugje posplošena mnenja, ki se gibljejo od ocen o tako imenovani restalinizaciji v Sovjetski zvezi, do prepričanja, da v tej deželi vse bolj narašča in se širi nekakšen odporniški val proti politiki partije in njenega najvišjega vodstva. Take razlage niso brez osnove, so pa nedvomno malce prehudo poenostavljene. Politično in ideološko linijo sovjetskega vodstva, ki se je uveljavila po padcu

Hruščova, lahko imenujemo rastalinizacija samo z velikimi pridržki. Klasični stalinizem z neomejeno osebno oblastjo najvišjega in dolge vrste nižjih diktatorjev, z nezakolitostmi, ki so postale sistem, in z množičnimi krvavimi obračuni je preteklost, ki je ni mogoče obnoviti, tudi če bi vrhovi to želeli, preprosto zato, ker je sovjetska družba že prerastla tisto razvojno stopnjo, ki je bila pogoj, da je bil tak sistem sploh mogoč. Sedanja »restalinizacija« je v bistvu samo popravljanje tistih vidikov restalinizacije Hruščova, ki so hudo škodovali ugledu partije in spodkopavali njeno avtoriteto. Razkrivanje zločinov in tragičnih napak v Stalinovih časih je hočeš nočeš metalo senco tudi na vso partijo, zlasti na tisti skrbno negovani kult, da je partija neka kvaliteta sama po sebi, da je nekaj nadstvarnega, nadosebnega in nadsocialnega in da je kot taka v celoti nezmotljiva. Ta kult je veljal za Stalina in veljal je tudi za Hruščova, čeprav je prav on s svojimi neusmiljenimi napadi na »kult osebnosti« v precejšnji meri nehote rušil tudi »kult partije«. Sedanja restalinizacija je le prizadevanje po ohranitvi »kulta partije« in je s stalinizmom povezana le v tem, da je nemogoče vzdrževati kult partije, hkrati pa neusmiljeno kritizirati nekatera njena posamezna dejanja, češ da so plod posameznikov — kot je to poskušal Hruščov. Če naj bo nezmotljivost res kaj vredna, potem mora biti nedeljiva; in ko danes poslušamo v Sovjetski zvezi številne glasove v obrambo

Stalina, moramo upoštevati, da so to v resnici glasovi v obrambo partije, ne pa njenega nekdanjega voditelja in da je njihov namen utrditi ugled in avtoriteto partije — oziroma njen kult — ne pa vračanje k metodam in razmeram klasičnega stalinizma.

Kot za »restalinizacijo«, velja tudi za »naraščanje odpora«, da ga je treba jemati s pridržki. Odporov proti partijski politiki ni manjkalo niti v najbolj surovih letih stalinizma in med milijoni žrtev niso bile samo nedolžne (gledano s ciničnega stališča, da je bil kriv vsak, ki se ni strinjal s Stalinom). Verjetno je bilo odporov proti tedanji politiki znatno več, kot jih je proti sedanji, le da so bile tako oblike odporništva kot oblike obračunavanja z njim znatno drugačne in da se je vse to dogajalo za skoraj neprodinim »zidom molka«. In še nekaj: vse tja do sredine tridesetih let je bilo žarišče odporništva v partiji sami in tu je potekala tudi najostrejša bitka za oblast in politiko. V postalin-skem času v sami partiji, zlasti v najvišjem vrhu, še vedno prihaja do ostrih bitk za oblast — ne pa tudi za politiko. Spekter političnih pogledov najvišjega sovjetskega vodstva je precej enoten in razlike se ne nanašajo na politiko in njene cilje, ampak na to, *kako* uresničevati politiko in *kako* doseči cilje.

V sodobni Sovjetski zvezi je politično odporništvo omejeno v glavnem le na sloj humanističnega izobraženstva in vrhunskih znanstvenikov, pa še tu se omejuje v glavnem na posameznike. To seveda ni kakšno povezano in organizirano gibanje, saj mu za to primanjkuje najbolj osnovne stvari — mreže medsebojnih komunikacij. Ugibanja o številu nezadovoljnejšev so skrajno tvegana, toda tudi če dopustimo predpostavko, da jih je toliko, da bi lahko pomenili določeno politično silo — to vendarle niso, prav zato, ker imajo na razpolago skrajno omejena in neučinkovita sredstva za medsebojno povezova-

nje, izmenjavo idej in graditev kakšne skupne osnove.

Splošno znano je, da je v Sovjetski zvezi precej razširjeno izdajanje in širjenje ilegalne literature, tako imenovani samizdat. Sprva so s prepisovanjem na roko ali pisalnimi stroji razširjali predvsem književna dela, ki v uradnih očeh niso našla milosti in zato po redni poti niso mogla ugledati belega dne. Tako se na primer širi precejšen del pesniškega opusa Jevtušenka, Voznesenskega, Okudžave, nekaj del Solženicina in številna dela drugih, v tujini manj znanih avtorjev. Šele v zadnjih letih so se v večjem obsegu in podobno začela širiti tudi razna protestna pisma sovjetskih kulturnikov in znanstvenikov najvišjim organom in celo nekaj izrazito političnih tekstov. Med najbolj znanimi tovrstnimi »samizdatovskimi« dokumenti sta pismo Solženicina zvezi pisateljev ob njegovi izključitvi in znamenita poslanica jedrskega fizika Zaharova o potrebi demokratizacije v ZSSR. Šele v najnovejšem času je prišlo do poskusa, da bi sistematično širili ilegalno tudi tekoče informacije, ki se tičejo predvsem dogodkov doma pa tudi nekaterih v svetu in ki sovjetskemu bralcu prek legalnih sredstev obveščanja niso dostopne. Aprila 1968 se je pojavila prva številka časopisa »Kronika«, ki se je bralcem predstavil kot »informativni organ o vseh oblikah opozicije ruskega izobraženstva in represalijah, katerim je izpostavljeno«. List izhaja na dva meseca in objavlja izključno gole informacije, brez kakršnihkoli komentarjev.

Samizdatovska dejavnost ima nedvomno določen politični vpliv, čeprav je nemogoče stvarno presoditi, kolikšnega. Ne vemo namreč niti približno, kolikšna je resnična razširjenost te vrste književnosti in publicistike, lahko le sklepamo, da v tujini zaradi senzacionalnosti ali drugačnih vzrokov precej pretiravajo njen pomen. Druga velika nejasnost v zvezi s tovrstno dejavno-

stjo je, zakaj jo oblasti tako široko-srčno tolerirajo. Resda je to ena od ruskih tradicij s stoletno prakso, prav tako pa je res, da bi vsaka normalno delujoča policija lahko proti njej ukrepala bolj učinkovito, kot pa to navadno dela sovjetska. Tega nenavadnega dejstva najbrž ne gre pripisovati tolerantnosti oblasti, še manj pa nesposobnosti. Nekateri zahodni spremljevalci sovjetskega razvoja, ki so se podrobneje ukvarjali s samizdatom, so mnenja, da policija to dejavnost namenoma tolerira, ker jo tudi sama uporablja, po eni strani za širjenje dezinformacij in zmede, po drugi strani pa za nadzorstvo nad potencialno nevarnejšimi posamezniki ali skupinami, ki se od časa pojavljajo v tem »podzemlju«. Ta razlaga zveni precej verjetno, to pa je tudi največ, kar o njej lahko rečemo, ne da bi se spuščali v nedokazljive špekulacije.

Po vsem, kar o samizdatu vemo, lahko rečemo, da za nezadovoljneže rabi kot dobrodošel ventil, da pa po vsej verjetnosti še zdaleč ne opravlja naloge, brez katere je nemogoče kakršnokoli resnejše politično odpornišvo — se pravi sistematično povezovanje ljudi »na istih valovnih dolžinah« v različnih predelih dežele, izmenjava idej in tekoča informativnost. Morda je prej omenjena »Kronika« zametek tega, toda hudo nebogljen ali pa celo — glede na omenjeno nepojasnjeno pasivnost policije — sumljiv.

Te vrste opozicija je v tujini najbolj znana, kajti avtorji iz samizdata poskrbijo, da se najbolj zanimive publikacije vselej najdejo tudi onstran sovjetskih meja — zanimivo bi bilo vedeti, kolikokrat za to poskrbi policija sama? — poleg tega pa se kdaj pa kdaj kdo med njimi pojavi pred sodiščem, dobi nekaj let prisilnega dela in vzburka javno mnenje po svetu. Toda če bi se politično nezadovoljstvo omejevalo samo na to, bi še vedno lahko kar precej mirno sprejeli sovjetsko teorijo o

brezkonfliktnosti socialistične družbe, saj bi bile to bolj izjeme, ki potrjujejo pravila, kot pa kaj drugega. Vendar pa o družbi brezkonfliktnosti lahko upravičeno dvomimo in zato nam ni potreben samizdat, ampak se lahko opremo kar na uradno partijsko dokumentacijo. V zadnjih letih ni bilo niti enega plenuma CK KPSZ — stenografski zapisniki razprav z večine plenarov so dostopni — kjer se ne bi, sicer zavito in zakrito uveljavili številni konflikti. V glavnem bi jih lahko razdelili na tele glavne vrste:

1. nacionalni,
2. regionalni,
3. »tehnokratski«.

Pri reševanju nacionalnega vprašanja se je v Sovjetski zvezi močno utrdilo razmerje: starejši brat (Rusi) — mlajši brat (vsi drugi). V prvih letih po revoluciji in državljanski vojni je do takega razmerja prišlo deloma zaradi objektivnega stanja (razlike v razvitosti narodov Sovjetske zveze), toda pozneje se je to spremenilo v orodje ruskega hegemonizma. Z nastajanjem nacionalne humanistične in tehnične inteligence v prej zaostalih narodih, je motiv skrbništva in pomoči izgubil dejanski pomen in se spremenil zgolj v orodje hegemonije in nadzorstva. V današnji Sovjetski zvezi obstajajo vsaj štiri velika nacionalna in geografska območja, kjer je to vprašanje močno pereče. To so: Ukrajina, Baltiške države (Estonija, Latvija, Litva), Kavkaz (Armenija, Gruzija, Azerbajdžan) in Srednja Azija (predvsem Uzbekistan in Tadžikistan ter v znatno manjši meri Turkmenija, Kirgizija in Kazahstan). S tem ni rečeno, da do nacionalnih nasprotij oziroma boja za popolno nacionalno afirmacijo ne prihaja drugod, toda prav v teh področjih obstajajo močni sloji nacionalnega izobraženstva, razvite so nacionalne institucije, gospodarski pomen vseh naštetih področjih je zelo velik, s tem pa obstaja tudi ma-

terialna baza za odpor proti velikoruskemu centralizmu in skrbništvu.

Naj mimogrede omenim, da Moskva do pojavov »nacionalnega odpora« ne kaže niti sence tiste tolerantnosti, kakršno kaže do samizdata in podobnih »opozicij«. Politični, gospodarski in policijski pritisk na ta področja je zelo močan in vsak pojav »nediscipline« izpove najostrejšo reakcijo. V zadnjem času je prišlo na primer do ostrega obračuna z »nacionalisti« v Tadžikistanu, povsod v teh predelih — s posebnim poudarkom na baltičskih državah — pa je v toku pravzaprav nenehna čistka nacionalnih političnih, gospodarskih in kulturnih kadrov.

Regionalni konflikti so manj eksplozivni kot nacionalni, vendar jih vseeno ni mogoče podcenjevati. Deloma se tesno prepletajo z nacionalnimi, zlasti v tistih republikah, ki so gospodarsko močne in razvite. Prihaja pa do njih tudi znotraj posameznih večjih republik — zlasti znotraj Ruske federacije. Normalno je, da področja, ki so se gospodarsko močneje razvila, zahtevajo večjo besedo pri državnih zadevah, zlasti pri razdeljevanju sredstev za nadaljnji razvoj. Tako se morajo centralni organi neprestano boriti z močnimi pritiski tistih področij, kot so na primer Uralski bazen, Zahodna Sibirija ali Daljni vzhod (ki je zadnje čase sklicevanju na gospodarski račun dodal še kitajsko nevarnost). Tipičen primer je tudi na primer bazen Mangišlak v Kazahstanu, ki mimo republiških oblasti izvaja pritisk direktno na Moskvo. Formalno so vsi ti pritiski prošnje za več sredstev za še hitrejši gospodarski razvoj, ki so utemeljene z jasnimi in natančnimi računi o koristnosti. Toda za vsem tem je vselej prisotna tudi misel, da bi bilo regionalne zahteve veliko lažje uresničevati, če bi ta področja imela tisti politični vpliv v centru, ki bi jim po njihovi gospodarski pomembnosti tudi šel. Na tej stopnji se regionalizem velikokrat preliva v poli-

tična nasprotja in boj, ki ima sicer specifične sovjetske oblike, in ni zaradi tega nič manj resen.

Najmlajši, toda trenutno najbrž tudi najpomembnejši pa je odpor »tehnokratov«. Mišljeno je seveda tehnično izobraženstvo, ki sicer nima izrazitih političnih ambicij in je večinoma celo sovjetsko-patriotsko in sovjetsko-socialistično, vendarle pa prihaja s partijo v najresnejši sistemski konflikt. Vzrok je v tem, da se ta močni sloj zaveda — kot se navsezadnje tudi partija sama — da je prihodnja usoda Sovjetske zveze v največji meri usoda uspeha tehnološke revolucije. Sedanji politični sistem pa prav to tehnološko revolucijo močno zavira, po mnenju mnogih celo usodno. Za ilustracijo te problematike se moramo zateči k nekaj številkam. ZSSR ima danes 2,5 milijona tehnično izobraženih ljudi (približno toliko kot ZDA). Med njimi je 77.000 »čistih« raziskovalcev (toliko kot v ZDA), na katerih je glavna teža tehnološkega napredka in razvoja. Toda kljub tej številčni enakosti je v ZSSR letno dvakrat manj izumov in odkritij kot v ZDA, poleg tega pa traja v ZSSR šestkrat dlje kot v ZDA, da izum pride iz laboratorija v proizvodnjo. V ZDA dela 60 odstotkov znanstvenikov neposredno v industriji, v ZSSR pa samo 2 odstotka. Razen tega se v ZDA tesno prepletata civilno in vojaško področje, medtem ko sta v ZSSR strogo ločena. Za ZSSR to pomeni ne le dvojnost številnih raziskav, ampak tudi to, da odkritja z vojaškega področja — ki je kadrovsko in finančno najboljše opremljeno — ne najdejo poti v civilno proizvodnjo.

Teh nekaj podatkov že samo po sebi kaže, da je problem tehnološke revolucije v Sovjetski zvezi tesno povezan s sistemskimi spremembami. Tudi za Sovjetsko zvezo seveda velja, da je znanstvenika treba »preseliti« iz laboratorija v industrijo, toda tu bo lahko učinkovit samo v primeru, če bo sistem

vođenja in funkcioniranja celotnega gospodarstva tak, da bo omogočal maksimalno izkoriščanje rezultatov znanstvenega dela. Seveda to zahteva soodločanje znanosti pri organizaciji proizvodnje. Prav tu pa prihaja do ostrega in že nekaj let javnega konflikta med partijsko birokracijo, ki ima že desetletja komandne položaje v svojih rokah, in »tehnokratsko elito«, ki v imenu učinkovitosti zahteva komandne položaje v veliki meri tudi zase. Če natančno analiziramo poslanico Zaharova, ki je v tujini najbolj znan predstavnik te tehnokratske elite, bomo videli, da je demokracija, za kakršno se zavzema, v bistvu le odpiranje vrat prodoru tehnokratske elite na komandne položaje in spodkopavanje položaja birokratskega aparata. Že na sedanji stopnji je to v bistvu globok politični konflikt in z veliko mero verjetnosti lahko napovemo, da se bo prav v tej smeri še dolgo zaostroval.

Prav na teh ravneh — nacionalni, regionalni in »tehnokratski« — je treba iskati glavne silnice spreminjavalnih procesov in tudi konfliktov, ki v današnji sovjetski družbi že obstoje in ki bodo sčasoma samo naraščale. Seveda pa s tem nikakor nočem napovedati kakega hitrega razvoja k večjim notranjim spopadom in spremembam, kajti zaviralne sile, med katerimi je na prvem mestu nedvomno skupna zavest o odgovornosti za notranjo in zunanjo varnost, so tako močne, da so večji skoki skorajda nemogoči.

Janez Stanič

KDO SE BOJI REVOLUCIJE

Who's afraid of Jean Paul Sartre? Kdo se boji revolucije? S temi pikrimi vprašanji so kulturni kronisti v drugi polovici letošnjega leta komentirali so delovanje J. P. Sarrtra s »proletarsko levico« v Franciji. Ta majhna intelektualna skupina, ki zase trdi, da nadaljuje

tradicije pariškega maja 1968, je v listu »La cause du peuple« pozivala na totalno antinasilje kot edino možnost upora obstoječemu nasilju. S skupino, ki je nekakšna francoska varianta ameriških črnih panterjev, in z njenim revolucionarnim mesianizmom pa se je začel identificirati tudi J. P. Sartre. V začetku letošnjega leta je prevzel funkcijo direktorja njenega glasila, potem ko sta bila njegova prednika, najprej Jean-Piere Le Dantec in za njim Michel Le Bris, aretirana in zaradi pozivanja k uporabi obsojena prvi na dvanajst, drugi pa na osem mesecev zapora.

Toda nihče se ni zato dotaknil J. P. Sartra. Francoska policija je še naprej plenila vsako številko lista in skrbno sledila študentom, ki so ga skrivoma ponujali po ulicah, ter jih pošiljala za rešetke. Nato pa se je pojavil na pariških ulicah še sam Jean Paul Sartre s Simone de Beauvoir in Françoisom Triffaultom in v nasprotju od študentov glasno in policiji pred očmi delil zaplenjene številke lista. Toda zopet se ni ničesar zgodilo, razen da so nekega junjskega dne policisti vendar za dve uri zadržali filozofa in pisatelja, nato pa se mu opravičili in ga izpustili. Pomota se je očitno pripetila zaradi slabe obveščenosti varnostnih organov. »Zakaj me vendar ne zaprete«, je ob neki priliki, ko je bil na sodišču kot priča, vprašal J. P. Sartre sodnika. Ta pa se mu je samo spoštljivo nasmehnil.

Revolucija se je spremenila v grotesko. To tudi v primeru najvidnejšega predstavnika »proletarske levice« Aliana Gesmaira, docenta prirodoslovne fakultete na Sorboni in enega od treh protagonistov študentske revolte maja 1968, ki je po dveh letih skrivanja moral oktobra letos stopiti pred neko pariško sodišče. »Ko bomo prišli na oblast,« je, kot so poročali, zabrusil sodišču Alain Gesmair, »ne bo več pravice za nekdanje izkoriščevalce, niti ne pravice do eksistence...« Toda ko